

Formalistinės teorijos metodologinės nuostatos estetikoje ir meno filosofijoje

Santrauka

Straipsnis skirtas XX a. pradžioje vokiškai kalbančių šalių estetikoje, meno filosofijoje ir menotyroje išsiskleidusios formalistinės teorijos metodologinių nuostatų analizei. Jame pagrindinis dėmesys sutelkiamas į Conrado Fiedlerio, Aloiso Rieglio ir Heinricho Wölfflino teorijas, išryškinamas jų formalistinių nuostatų savitumas. Šios teorijos pradininkas Fiedleris meną sieja su ypatinga, tik menininkui būdinga „gryno meninio regėjimo“ forma. Iš čia kyla svarbiausias menininko tikslas – gryną, apvalytą nuo nemeninių veiksnių poveikio meninių formų kūrimas. Būtent forma akumuliuoja visas meno kūrinio būties potencines galimybes, o *menas čia yra aiškinamas kaip imanentiškai besirutuliojantis reiškinys, kurį galima pažinti tik remiantis jo paties vidiniais dėsniais*. Todėl meno esmė nepaaiškinama jokiais socialiniais, filosofiniais, religiniais, psichologiniais veiksniais, kurie atitraukia tyrinėtoją nuo svarbiausių *grynai meninių formalių struktūrinių elementų suvokimo*. Vadinasi, meno tyrinėtojo tikslas – šių formų, formaliųjų kompozicinių struktūrų, meninės išraiškos priemonių ir stilių imanentinės kaitos analizė.

Polemizuodamas su pirmtakais ir amžininkais, austrų menotyryninkas Rieglis *Kunstwollen* („meninė valia“) *paverčia centrine savo formalistinės koncepcijos sąvoka. Ją pasitelkęs grindžia meninės veiklos specifiškumą, autonomiškumą, aiškinasi istorinius meno raidos dėsningumus ir va-*

romąsias jėgas. Kalbėdamas apie plastines „meninės valios“ raiškos formas, Rieglis teigia, kad ji pirmiausia skleidžiasi kaip specifinis „meninis regėjimas“, padedantis suvokti pasaulį. Todėl tikrovės sąvoka čia *susiaurėja iki vizualiniams menams būdingos „regimos tikrovės“*. Šios „regimos tikrovės“, arba „regėjimo formų“, nubrėžtose ribose ir vyksta konkrečių istorinių meno formų, motyvų, stilių raida.

Ignoruodamas aprašomuosius ir idėjinus meno kūrinio požūrius, trečiasis teoretikas šveicaras Wölfflinas daugiausia dėmesio skiria formalių struktūrų tyrinėjimui, kadangi įsitikinęs, kad vaizduojamojoje dailėje „viskas yra forma“. Detaliame formalių meno kūrimo struktūrų tyrinėjime jis regi svarbiausią prielaidą, padedančią išlaisvinti menotyrą iš nespecifinių aprašomųjų metodų, sociologizmo ir psichologizmo vienpusiškumą, skonio, emocijų neapibrėžtumų ir paversti griežtu objektyviu mokslu, teikiančiu vos ne eksperimentiškai patikrinamus duomenis. Vadinasi, Wölfflino ir Rieglio formalistines metodologines nuostatas plėtojantys veikalai tarsi užbaigia klasikinį meno stilių teorijos sklaidos etapą ir atveria naują, kuriame jau nuosekliai mėginama atskleisti vidinius formalius struktūrinius stilių formavimosi mechanizmus, suvokiamas aktyvus stiliaus vaidmuo kultūros ciklų kaitos sistemoje. Šie mokslininkai pirmą kartą išryškina meno stiliaus fenomeno dvilypumą, kuris fiksuojamas

kaip tam tikrų formalių struktūrų visuma. Kita vertus, jis funkcionuoja kaip kultūrinis istorinis reiškinys, apimantis svarbiausius meno procesus ir kreipiantis juos konkrečiai kryptimi. Svarbiausias stiliaus bruožas

čia yra ne Winckelmanno ir Burckhardto skelbiamas stiliaus požymių „vientisumas“, gimstantis dėl atskirų stilistinių požymių integracijos į sąlygiškai savarankišką sistemą, o „struktūrinė formų vienybė“.

Esminiai žodžiai: estetika, meno filosofija, meno istorija, formalistinės teorijos, Conrad Fiedler, Alois Riegl, Heinrich Wölfflin, Adolf von Hildebrand, Hans von Marées, metodologinės nuostatos, stilius, forma.